

NYELV, NEMI SZEREP ÉS OSZTÁLYTERMI KOMMUNIKÁCIÓ

A nyelvészeti vizsgálódások középpontjában az utóbbi évtizedekig szinte kizárólag a beszélő absztrakt nyelvi képessége, grammatikai tudása állt. A felmerülő új kérdésekre választ keresve a hatvanas években bekövetkezett az ún. kommunikatív-pragmatikai fordulat, és nyomában felbukkant egy új diszciplína, a *szocio-lingvisztika*, amely a nyelvészet, a néprajz és a szociológia között elhelyezkedő határtudományként a *nyelvhasználatot* tekinti vizsgálódása tárgyának.

A szocio-lingvisztika beköszöntével új kapuk nyíltak meg a kommunikációkutatásban. A hagyományos nyelvészeti megközelítésen túllépve újabb és újabb, addig ismeretlen és elhanyagolt szempontok jelentek meg, s többé már nem maradhatott figyelmen kívül a nyelv szocio-kulturális beágyazottsága sem. A *nyelvi változókon* (pl. fonetikai, morfológiai, szintaktikai stb. elemek) kívül központi szerephez jutottak a szociális, illetve kulturális különbségekhez kötődő *nem nyelvi változók* (pl. életkor, társadalmi osztály, nemek, etnikai csoportok stb.)

A nem nyelvi változók bevezetésével tehát a kommunikációkutatás új irányt vett a tradicionális elemzéssel szemben, de mint látni fogjuk, ezen irányvonalon belül is több megközelítés létezik, amelyek irányadók a nemek és a nyelvhasználat összefüggéseinek vizsgálatánál. Ezzel párhuzamosan új lendületet vett a kisebbségkutatás is, ezen belül a nők társadalomban betöltött szerepének vizsgálata. Ezen új szemléletek keretében számos írás jelent meg a nyolcvanas évektől kezdődően, melyek között jelentős összefoglaló cikkgyűjtemény Jennifer Coates & Deborah Cameron (1988) közös műve, melynek címe *Women in Their Speech Communities* (A nők és beszédközösségeik). A könyv a téma egyik legfrappánsabb összefoglalója, amely olyan először publikált cikkeket bocsát közkézre, melyek a szocio-lingvisztikán belül is megkérdőjelezik a korábbi módszereket és eredményeket. A könyvben összegyűjtött cikkek naprakész képet adnak a nőkkel és a nyelvhasználatukkal kapcsolatos kortárs brit kutatásokról, felhasználva a szocio-lingvisztikai és a diszkurzuselmélet modern módszereit. Az írások a brit beszédközösségek valamint azok nyelvi eseményeinek és situációinak széles skáláját mutatják be. Számos írás foglalkozik a kisebbségi csoportokhoz tartozó beszélőkkel. Ezenfelül a cikkek változatos témákat fednek le, egyszerű beszédhelyzetektől osztálytermi nyelvi megnyilatkozásokon át üzleti találkozók diskurzusain keresztül a tradicionális esküvői dalokig.

A mű két fő részre tagolódik. Az első fejezet írásai kritikus bírálatként lépnek fel a hatvanas és hetvenes évekből

származó, a nyelv és a nemek kapcsolatával foglalkozó írásokkal szemben, azok elméleti és módszertani kérdéseit taglalva. Az első rész a nyelv és a nemek közötti összefüggést mutatja be a szocio-lingvisztikán belüli korai mennyiségi (kvantitatív) paradigma tükrében. A hatvanas évek derekán a szocio-lingvisztikai kutatások William Labov¹ nevével fémjelvezhetők. Labov és a kortársak kvantitatív vizsgálatai – tagadhatatlan és egyedülálló érdemeik mellett – majdnem kizárólag az osztálykülönbségekre korlátozódtak, figyelmen kívül hagyva számos tényezőt, mint például a nők „szubkultúráját” – sajátos nyelvi környezetét, pl. a csak nőkből álló beszélőközösségeket –, amelyek később nélkülözhetetlenek bizonyultak a különböző nemű beszélők kommunikációjának vizsgálatára. A későbbiekben a *nem*, *mint nem nyelvi változó* megjelenése nagy jelentőséggel bír, mivel minden közösségben társadalmilag meghatározott és meghatározó a férfiak és nők szerepe, sok esetben pedig számottevően eltérő. Fontos tisztáznunk a biológiai nem (sex) és a társadalmi nem (gender) terminusok különbségét, mivel a nemi különbségekre hivatkozva magyarázatok esetében nem mindegy, melyik értelmet tulajdonítjuk a „nem” szónak. Évtizedeken át azt gondolták, hogy a nők azért „beszédeesebbek”, „pletykásabbak”, „nyafogósabbak”, mert nőnek születtek. A biológiai nemre hivatkozással szemben azonban az elmúlt néhány évtized kutatásai éppen azt kívánták megmutatni, hogy a verbális és nem verbális viselkedés jelentős része nem biológiailag meghatározott, hanem ellenkezőleg, a kultúrák és a társadalmak elvárásait, szokásait, hagyományait tükrözi. Wardhaugh² mindehhez hozzáfűzi, hogy az olyan társadalmakban, amelyek kevésbé mereven rétegzettek és a nemi szerepek nincsenek oly élesen elválasztva, valószínűleg a férfiak és a nők beszéde sem különbözik annyira egymástól.

A nem, mint nyelvi változó felismerése, figyelembe vétele után további kérdések merültek fel. Számos kutató felhívta a figyelmet arra, hogy a nők beszéde eltér a férfiakétól, mégis szinte minden esetben – akár férfi,³ akár női szerző⁴ vizsgálódásait tekintjük – a férfiak beszédstílus volt mérvadó, s ennek függvényében értelmezték (néha el is ítélték, és deviánsnak titulálták) a női beszédet. A különbségek magyarázatára először megszületett az ún. *dominancia-elmélet*. Főbb jellemzői a következők: a nők beszéde azért különbözik a férfiakétól, mert a beszédhelyzet aszimmetrikus, a két fél közül a férfi fölérendelt, a nő pedig alárendelt helyzetben van. A fölérendeltség nyelvi megnyilvánulásai: a téma megválasztásának joga, a másik fél gyakori megszakítása, a sok irányító elemet tartalmazó, a másikhoz képest hosszabb mondatok. A jellegzetes női beszédjegyek – vissza-kérdés, helyeslés – az alárendelt helyzetű beszélőre jellem-

1 Labov, William (1966) *The Social Stratification of English in New York City*. Washington D.C., Center for Applied Linguistics.

2 Wardhaugh, Ronald (1995) *Szociolingvisztika*. Budapest, Osiris-Száadvég.

3 Lásd pl. Trudgill, Peter (1974) *The Social Differentiation of English in Norwich*. Cambridge, CUP.

4 Lásd pl. Lakoff, Robin (1975) *Language and Woman's Place*. New York, Harper and Row.

zők. Ezt látszanak megerősíteni azok a megfigyelések is, amelyek esetében egyértelmű volt a két fél közti hierarchikus különbség (bíró–vádolt, rendőr–letartóztatott, főnök–beosztott) és ahol mindkét beszélő azonos nemű volt, tehát megessett az is, hogy férfiak szájából hangzottak el az előbb említett „tipikusan nőinek” tartott megnyilvánulások.

A dominancia-elmélet fontos lépés volt a társadalmi nem-i szerepekre építő tézisek felé, hamarosan azonban megkérdőjelezték magyarázó erejét. Kialakult egy új megközelítés, a *differencia-elmélet*,⁵ amely túllép a hierarchikus viszonyok által diktált fölérendelt-alárendelt dichotómián. Hangsúlyozva, hogy nem feltétlenül a férfi dominancia és a női alárendeltség a jellemzője a két nem közti interakciónak, hanem a különbségek visszavezethetők biológiai okokra (pl. a nők magasabb hangfekvésést számos esetben „sikongatásnak” degradálják), vagy a kultúrában gyökerező különbségekre, amelyek nem hozhatók közvetlen összefüggésbe az adott beszédhelyzetben érvényes hierarchikus viszonyokkal. Jó példa erre Bonvillain,⁶ aki megemlíti egy nyugat-indiai Kis-Antillákon élő karib indián közösséget, ahol a férfiak és a nők nyelve mind a szókészlet; mind a nyelvtan tekintetében eltér. A differencia-elmélet hierarchia-független magyarázatot nyújt az eltérő beszédstílusra. Ennek értelmében az említett „tipikus női” jegyek az együttműködés megnyilvánulásai. A visszakérdezéssel, helyesléssel a női beszélő célja a párbeszéd fenntartása, továbbvitele, a beszédpartner bátorítása – derül ki a kutatásokból. A nők együttműködő (co-operative) magatartásával szemben a férfiak versengő (competitive) stílusa a beszédben úgy nyilvánul meg, hogy az sok irányítóelemet tartalmaz, több benne a közbeszólás, valamint a férfi az, aki többször él a témaváltás lehetőségével.

Újabb továbblépést jelent a mű második fejezete, amelynek bevezetőjében Coates megkérdőjelezi a felvázolt két módszer kizárólagosságát és hangsúlyozza, hogy a fenti két szempont egyike sem adhat teljes képet, ellenkezőleg, mindkét megközelítést szem előtt kell tartanunk és egy összevont módszert kell(ene) alkalmazni a jövőbeli nyelvészeti kutatásoknál.⁷ Ebben a fejezetben olyan írások találhatók, amelyek illusztrálják a dominancia-, illetve a differencia-elméletet, azonban még egyszer fontos megjegyezni, hogy a szerzők egyike sem foglal állást egyik elmélet kizárólagossága mellett sem.

Érdekes példaként említhető a dominancia-elmélethez tartozó osztálytermi kutatás. Az ismertetőnk középpontjában álló könyv második fejezetében Joan Swann foglalkozik a tanár-diák kommunikációval, azt vizsgálva, vajon különbséget tesz-e a tanár fiú és lány tanítványai között a megszólítás és az odafigyelés tekintetében. Mielőtt azonban rátérnének a fejezet ismertetésére, essen néhány szó a nyelv- és szerepsajátítás elméleteinek ide vonatkozó megállapításairól.

A nyelvsajátítás folyamata során a kisgyerekek megtanulja használni anyanyelvét, kialakul nyelvi kompetenciája. Egyrészt képes lesz az adott nyelv szabályainak megfelelő, nyelvtanilag helyes (grammatikus) mondatok létrehozására, másrészt megtanulja az őt körülvevő beszélőközösségben érvényes társalgási és egyéb nyelvhasználati szabályokat. Ez utóbbi folyamatot nevezük nyelvi szocializációnak. A nyelvi szocializáció kétoldalú folyamat: jelenti azt, hogy a gyerek megtanulja, mely megnyilatkozásokat mikor, milyen helyzetben, kivel szemben, milyen célból használhat, másrészt birtokába kerül annak a képességnek, hogy a társas interakciók végrehajtásához a megfelelő kommunikációs technikát válassza. A nyelvi szocializáció két arca tehát: megfelelő megnyilatkozások a társas viselkedés során; megfelelő társas viselkedés a nyelvi eszközökön keresztül. Mivel a nyelvi szocializáció elválaszthatatlan a gyereket körülvevő környezettől, erősen hatnak rá az adott kultúra sajátosságai. Az így létrejövő különbségek megfigyelhetők már a korai anya-gyerek kapcsolatban, folytatódhatnak a kortársakkal és a felnőttekkel való kommunikációban, és az otthon elsajátított nyelvi viselkedés kihat a gyerek iskolai megítélésére és teljesítményére is.⁸

Coates szerint⁹ a nyelvi szocializációt meghatározó négy tényező a következő: 1) a nyelvi magatartás egyes aspektusaira (káromkodás, tabu kifejezések, bőbeszédűség, udvariasság) vonatkozó explicit magyarázatok, minősítések; 2) a felnőttek által közvetített különböző nyelvi modellek; 3) a felnőttek társalgási stratégiája az eltérő nemű gyerekekkel (közbeszólás stb.); 4) a felnőttek elképzelései a gyerekek nyelvi magatartásáról (pl. a lányok beszédesebbek). Ezek közül számos összefüggésbe hozható a beszélőnek a közösségben betöltött szerepével. Ezzel pedig máris eljutottunk a cikkünk középpontjában álló nem-i szerepekhez. A nem-i szerepeket, mint minden más társadalmilag meghatározott viselkedési formát el kell sajátítani. Mivel a nem-i szerep egyik legfonto-

5 Lásd pl. Thorne, Barrie & Nancy Henley (eds) (1975) *Language and Sex: Difference and Dominance*. Rowley, Newbury House Publishers; Maltz, Daniel & Ruth Borker (1982) *A Cultural Approach to Male-Female Miscommunication*. In: John J. Gumperz (ed) *Language and Social Identity*. Cambridge, CUP; Uchida, Aki (1992) When "Difference" is "Dominance". A Critique of the "Anti-power-based" Cultural Approach to Sex Differences. *Language in Society* 21.

6 Bonvillain, Nancy (1993) *Language, Culture and Communication. The Meaning of Message*. Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall.

7 Lásd pl. Cameron, Deborah (1992) *Feminism and Linguistic Theory*. London, Macmillan; Tannen, Deborah (1993) *Gender and Conversational Interaction*. New York, Oxford UP.

8 Lásd részletesen Réger, Zita (1990) *Nyelvi szocializáció, nyelvi hátrány*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

9 Coates, Jennifer (1986) *Women, Men and Language*. Essex, Longman.

sabb kifejezőeszköze a nyelv, a szereptanulás és a nyelvi szocializáció egymástól elválaszthatatlan folyamatnak tekinthető. A szerepek nyelven keresztül elsajátítására álljon itt példának E. S. Andersen egy sokat idézett cikke az angol-amerikai gyerekek regiszterelsajátítási folyamatáról.¹⁰ A regiszter elsősorban az angolszász szocio-lingvisztikában elterjedt szakszó, és a szakmához, foglalkozáshoz, illetve helyzethez kapcsolódó – leginkább a szókészlet területén megnyilvánuló – változatot jelöl. A cikk alapját képező vizsgálatban 4 és 7 év közötti gyerekeknek párbeszédess szerepjátékok kellett eljátszani, melynek szituációi az életben gyakran előforduló és a gyerekek által is ismert lehetőségek közül kerültek ki (család, orvosi rendelő, iskola). A cél az volt, hogy megállapítsák, mennyire használják a gyerekek a felnőttek világában elterjedt és a nemi szerepekhez kapcsolódó (sztereo)tipikus beszédformákat. Az eredmény azt mutatta, hogy a gyerekek már az iskoláskor előtt is ismerik a megfelelő nyelvhasználat szabályait, képesek az adott szerepekhez kötődő változatokat használni minden rájuk jellemző nyelvi jeggyel együtt. Néhány példa: az apát alakító gyerekek már a témaválasztása is „férfias” volt: munkahely, üzleti tárgyalások, titkárnő kirúgása (!) stb. Nem szívesen mondott „gyermekének” mesét, beszéde pedig erőteljesebb, hangosabb volt, mint a többi „családtage”, és a rövidebb mondatok sok felszólító elemet tartalmaztak. Az „anya” ellenben sokkal beszédesebb volt, udvariasabb, lágyabb beszédében becézetések és újdajkanyelvi kifejezések is bekerültek. (Ez utóbbiak a felnőttek kisgyerekek felé irányuló jellegzetes „kifejezései” – baba, bibi, dáda stb. – jelentik.) A hosszabb mondatokat néha túlzottnak mondható intonáció kísérte. „Nőiesebbek” voltak a beszédtemák is: gyerekevelés, főzés, szülinapi zsúrok, stb. Hasonlóan jellegzetes volt a gyereket alakító szereplő beszéde: gügyögéseket – ha kisgyerekről volt szó – és sajátos hangtani jegyeket (orrhangok, nyújtott mássalhangzók, jól megnyomott szótagok) tartalmazott. A gyerek tehát mire iskolába kerül, már sok mindent tud „a” férfiak és „a” nők beszédstílusáról. A tanteremben újabb társas szerepeket tanul, így feltehető a kérdés, milyen része van ebben a nemek szerinti megosztásnak.

Swann osztálytermi vizsgálatának célja, hogy számba vegye a fiúk és a lányok szóbeli megnyilvánulásainak eltéréseit, és megállapítsa ezekből, érvényes-e az állítás, hogy a fiúk „uralják a tantermet”. Mivel azonban a legfőbb ellenőrzést a tanár gyakorolja, „részvétele” nélkül ez az „uralom” nem valósulhat meg, ezért megvizsgálja azt is, miképpen vesz részt a tanár a társalgásban és hogyan osztja meg figyelmét a különböző nemű tanulók között. Kétszer húsz perces videofelvételen 9–10 illetve 10–11 éves angol általános iskolások – pedagógusnő által vezetett – beszélgetését rögzítették. A vizsgálat két területre összpontosított: a szóhoz jutás (turn

allocation) és a szóátvétel (turn exchange) mechanizmusaira, valamint az egyes résztvevők által játszott szerepre az ezekből fakadó egyenlőtlenségek kialakításában. Legelőször a fiúk és a lányok megnyilatkozásainak számát és azok hosszát hasonlították össze. Ebből az derült ki, hogy a fiúk részéről több és hosszabb megnyilatkozás hangzott el, bár voltak halk fiúk és beszédess lányok a csoporton belül. Swann ennél fontosabbnak tartja a tanár-diák közötti interakciót. Az első csoportban – amely egy kevésbé formális beszélgetés volt – például megfigyelte, hogy bár a tanár többször szólít fel lányokat (11:8 arányban), a fiúk inkább hajlamosak arra, hogy kézfeltétel és felszólítás nélkül mondják a választ. Egy másik megfigyelt nem-verbális magatartási jegy a tanár tekintetének megoszlása a tanulók között: a fiúk 60:40 arányban részesülnek belőle a lányokkal szemben. Emellett a tanár a kritikuss pillanatokban – amikor választ vár egy kérdésre – szintén inkább a fiúk felé tekintett. Ebből Swann két következtetést von le: a folyamatos közbeszólás által a fiúk uralják a beszélgetést, a tanárok pedig a fiúk felé irányított figyelmükkel bátorítják őket a válaszadásra. A másik tanuló-csoport vizsgálata kapcsán a következő eredmények születtek. A némileg eltérő módon zajló beszélgetés alatt a tanulók többet jelentkeztek – és kevesebbet szóltak bele –, így nagyobb szerepet kapott a tanár választási stratégiája a jelentkezőkkel szemben. Swann szerint a tanár – nem kizárólagosan ugyan – a legelső jelentkezőt részesíti előnyben, azaz fontos szerepet játszik a tanulók magabiztossága. A leggyakrabban jelentkező – tehát legmagabiztosabb – tanulók a fiúk voltak. További bátorítást jelentett számukra a már az előző csoportban megfigyelt gyakori odafordulás a tanár részéről. (Bár itt azt is megjegyzi a szerző, hogy a tanár akkor is észre tudja venni a lányok jelentkezését, ha a fiúkat nézi.) Ebben az esetben a fiúk jelentkezési stratégiája az, ami a folyamatos szereplésüket biztosítja a lányokkal szemben. Swann következtetése, hogy – amennyiben a többet beszélő csoportot tekintjük dominánsnak – a fiúk uralják a tantermet. A különbség csak az, hogy milyen úton-módon. Az első – kevésbé formális szituációt leíró – vizsgálatban a közbeszólások által, a második, formális helyzetben pedig a jelentkezések gyakorisága miatt. Emellett a szerző rámutat arra, hogy a tanulóokra figyelés bátorítja őket a további megszólalásra, ami újabb odafigyelést von maga után és így tovább.

Némileg értékelve a tanulmányt, rá kell mutatnunk a jelenségek értelmezésének csapdáira. Már az is feltűnő, hogy mindkét helyzet fiúdominanciát eredményez: ha a lányok inkább hajlamosak a jelentkezésre, a fiúk közbe fognak szólni (első eset), de akkor is szóhoz jutnak, ha a jelentkezés a meghatározó. Nem egyértelmű továbbá a tanár magatartása sem. Swann állításával szemben elképzelhető, hogy nem azért figyel többet a fiúkra, hogy bátorítsa, hanem azért, hogy szem-

10 Andersen, Elaine (1986) The Acquisition of Register Variation by Anglo-American Children. In: Elinor Ochs & Bambi Schieffelin (eds) *Language Socialization across Culture*. Cambridge, CUP.

mel tartsa, ellenőrizze őket. Továbbá, ha az első szituációban tényleg a lányok jelentkezését fogadta volna szívesen a tanár – amit akár lánydominanciának is értelmezhetünk, ha így nézzük a világot – a fiúk közbeszólását vehetjük tiltakozásnak is, ami pedig nem igen fordul elő annak a részéről, aki uralja a helyzetet. Az sem teljesen világos, hogyan lehet férfi nemi dominanciát feltételezni ott, ahol a legfőbb kontroll éppen egy ellenkező nemű – a tanárnő – gyakorolja. Az egymást követő és egymást megerősítő események közepontba állítása viszont nemcsak a jelenség összetettségére világít rá, de talán segít újabb kiindulópontokat is találni. Hiszen ha azzal akarjuk magyarázni a fiúk gyakori jelentkezését, hogy ők gyakrabban tudják a választ, figyelembe kell venni azt a lehetőséget is, hogy vannak olyan tanulók, akik akkor sem jelentkeznek, ha éppenséggel felelni tudnának a kérdésre. A tanár pedig esetleg szívesebben fordul azokhoz a tanulókhöz, akikről gyakran érkezik jó válasz. Innentől pedig már működik az odafigyelés-megerősítés-produkció-figyelemfelkeltés egymást erősítő körforgása. Összefoglalva, hasonlóan a férfi és a női beszéd különbségeit magyarázó elméletekhez, az osztálytermi vizsgálatok kapcsán is felmerülhet a kérdés, hogy a dominanciát eredményező viselkedés – erőszakosság, rátermettség, kezdeményezőkézség – még akkor is, ha a férfi beszélőnél tapasztalható inkább, egyértelműen a nemi szerep következménye-e, vagy pedig a körülmények és más – nem nemi – szerepek azok, amelyek az egyes beszélőket az adott viselkedésre készítik.

Végezetül fontosnak tartjuk felsorolni a Coates által is csoportosított főbb szempontokat, amelyekre komoly figyelmet kell(ene) fordítani a jövőbeli kutatónak. Először is szükséges a nemekre jellemző, a társas viselkedés és a társadalmi struktúrák alapján nyugvó nyelvhasználat kifinomultabb vizsgálata, amely elismeri mind a dominanciát, mind a differenciát, mint megközelítési módokat a nyelv és nemi szerep összefüggésének vizsgálatában. Másodsor: ahhoz, hogy biztosan meg tudjuk állapítani, mely elemek a női(es) illetve férfi(as) beszéd ismérvei, bővíteni kell az empirikus vizsgálatokat, hiszen a rendelkezésre álló adatbázis még mindig nagyon sovány. Továbbá nemcsak az empirikus bizonyítékok számának növelésére van szükség, hanem arra is, hogy a kutatás szélesebb közösségekre is kiterjedjen. Végül, de nem utolsósorban, figyelmet kell szentelnünk az azonos nemű csoportok, illetve a vegyes csoportok közötti interakciók elkülönített vizsgálatára. Mindezek figyelembevételére egy pontosabb, árnyaltabb, áttekinthetőbb, a valósághoz közelebb álló eredményt hozhat a jövőben.

(Jennifer Coates & Deborah Cameron: *Women in Their Speech Communities*, London, Longman, 1988.)

Riszovannij Mihály & Sólyom Erika

FIATALOK ÉS AZ ÁLLAMPOLGÁRI JOGOK

A négy éve megjelent könyv a brit fiatalok életpályáját vizsgáló elemzés, amely megváltozott szociális, gazdasági és politikai helyzetüket mutatja be a nyolcvanas évek alapvető, a politikát és a gazdaságot egyaránt érintő változások tükrében. A középpontban a fiatalok állampolgári jogai, illetve ezen állampolgári jogok hiányosságai állnak.

A vizsgált időszakban a gazdasági átalakulás a konzervatív párt politikai irányvonalának megfelelően alakult, s ez az állam szerepének csökkenését jelentette, kivonulását a versenyszférából. Az állam privatizálta a közüzemi szolgáltató vállalatokat, a lakáspiacot a magántulajdonú lakás vásárlására buzdító kormányzati politika jellemezte, a gazdaságpolitikában pedig egyértelműen a gazdasági restrikció, a kormányzati kiadások csökkentése lett a meghatározó. A kormányintézkedések következtében a gazdaságon belül az ipari szektor háttérbe szorult, mely az iparnak a gazdaság egészén belül elfoglalt hajdani pozíciójának csökkenését eredményezte. A jelentős gazdasági szerkezetátalakítás a versenyképtelen üzemek bezárásával, az ott dolgozó emberek elbocsátásával is járt. Az ezen gazdasági változások okozta munkanélküliség az országon belül térségenként, nemenként és korosztályonként is eltérő képet mutat.

A szerző figyelmének középpontjában a fiatalság helyzetének vizsgálata állt, melyet a megváltozott gazdasági környezet és a munkanélküliség, illetve az ezekhez szorosan kapcsolódó szociális ellátó rendszerben bekövetkező változások, valamint a lakáshoz jutási lehetőségek és az egyén életútját befolyásoló fogyasztói gazdaság hatásain keresztül mutatja be. A könyv alapvető feladata a fiatalok felnőtté válásának körülményeinek, egy családi, függőségi helyzetből a függetlenséget jelentő, jogokkal és kötelezettségekkel definiált állampolgárságba való bekerülést, illetve annak buktatóit, részleges beteljesülését vizsgálja. Egy életkori csoportot tesz a vizsgálat tárgyává, melyre alapvetően a függetlenedés vágya jellemző, s melynél a megváltozott gazdasági és társadalmi tények talán a legrosszabbkor, talán a legnagyobb függőségi állapot konzerválását idézte elő. Ez a függőségi állapot egy szükség szülte kényszer gazdasági értelemben. A korábbi időszakokban az volt a jellemző, hogy a fiatal munkába állása, a családi otthon elhagyása, majd a házasság egyenlő volt a független élettel. Ez gyakorlatilag kivitelezhetetlenné vált a nyolcvanas évek elejétől Nagy-Britanniában. A viszonylag szűk foglalkoztatottság elsősorban a képzetlenebbeket, köztük az iskolából éppen kikerülő fiatalokat érintette a leg hátrányosabban. A munkanélküli fiatalok életfeltételeinek biztosítása a szülők „kényszerű” feladata volt. A vizsgált fiatalok teljes jogú állampolgárrá válásának egyik alapvető hátráltatója a szociális ellátó rendszer, amely a segélyezést az életkorhoz és nem az igényekhez igazította.

A szerzők által kiemelt másik vizsgálati célpont a munkanélküliség negatív hatásait csökkentő képző és átképző